

УДК 159.947:331.54-051

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2026.3/17>**Дорожко І.І.**<https://orcid.org/0000-0001-9339-7737>

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Малихіна О.Є.<https://orcid.org/0000-0002-9236-4906>

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Туріщева Л.В.<https://orcid.org/0000-0002-3265-2666>

Харківська державна академія фізичної культури

ВИВЧЕННЯ МОТИВІВ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ В МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті представлено результати емпіричного дослідження з вивчення мотивів вибору професії майбутніми педагогами. Як методи дослідження використано констатувальний експеримент, тестування за допомогою методик «Мотиви вибору професії» (Р. Овчарової), «Мотиви навчання у ЗВО» (Т. Льїної), методи статистичної обробки даних. До вибірки увійшли 50 студентів: 25 здобувачів першого (бакалаврського) рівня і 25 здобувачів другого (магістерського) рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Узагальнення отриманих даних за двома методиками показало, що у групі здобувачів бакалаврського рівня вищими виявилися середні значення за такими мотивами, як внутрішні індивідуально значимі, зовнішні негативні, отримання знань та отримання диплома; у здобувачів магістерського рівня – внутрішні соціально значимі, зовнішні позитивні та мотиви здобуття професії. Водночас ці відмінності не є статистично значущими. Кореляційний аналіз результатів за критерієм Пірсона показує: у групі здобувачів бакалаврського рівня виявлено позитивний зв'язок між внутрішніми індивідуально значимими мотивами та мотивами отримання знань ($r = 0,439$, $p < 0,05$) та внутрішніми соціально значимими ($r = 0,807$, $p < 0,01$), що свідчить про здійснення ними вибору професії з урахуванням власних інтересів і розуміння її соціальної значущості, а також про зорієнтованість на здобуття знань. У групі здобувачів магістерського рівня встановлено достовірні позитивні кореляції між внутрішніми індивідуально значимими мотивами та мотивом здобуття професії ($r = 0,486$, $p < 0,05$) і внутрішніми соціально значимими мотивами ($r = 0,581$, $p < 0,01$); між мотивами здобуття професії та отриманням знань ($r = 0,570$, $p < 0,01$) і внутрішніми соціально значимими ($r = 0,457$, $p < 0,05$), а також між внутрішніми соціально значимими та зовнішніми позитивними мотивами ($r = 0,405$, $p < 0,05$). Це свідчить про внутрішню узгодженість і усвідомленість мотивів професійного вибору здобувачів цієї групи та їх чітку спрямованість на здобуття професії.

Ключові слова: мотиви професійного вибору, внутрішні та зовнішні мотиви, майбутні педагоги, здобувачі бакалаврського і магістерського рівнів.

Постановка проблеми. Важливою складовою особистісного та професійного самовизначення є вибір професії, яка дозволяє людині задовольнити основні потреби, самоактуалізуватися як особистість. Цей процес є тривалим і мотиваційно складним, адже від нього загалом залежить подальша задоволеність людиною власним життям. Усвідомлений та обґрунтований професійний

вибір дозволяє людині оптимально використати індивідуально-психологічні, соціальні та ситуативні ресурси, що стає запорукою змістовного професійного самовизначення, за якого майбутня діяльність стає джерелом добробуту та можливостей для самореалізації.

Сьогодні понад 50 % студентів не працюють за обраною спеціальністю, однією з причин цього

є відсутність систематичної роботи з розвитку професійної кар'єри, що призводить до неусвідомленого та неправильного вибору ними професії [6]. Крім цього, здійснення професійного вибору в умовах соціальних і технологічних змін значно ускладнюється з об'єктивних причин через поступову трансформацію ринку праці, зниження попиту на одні професії і збільшення на інші, розвиток цифрових технологій, зміну ставлення до вищої освіти тощо [9]. Отже, актуальність проблеми мотивації вибору професії зумовлена її теоретичною та практичною значущістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій
Проблемі мотивації професійного вибору присвячені дослідження Б. Барчі, К. Замфір, Є. Климова, Р. Овчарової, А. Реана, В. Ярошенко та інших. Вчені доводять, що правильний вибір професії є передумовою успішності майбутньої трудової діяльності, джерелом морального задоволення та позитивних емоцій, самореалізації особистості та задоволеності нею своїм життям. Дана проблема розглядалася авторами в різних аспектах: вибір професії як один з етапів життєвого шляху (Є. Головаха, В. Панок), вплив батьківської родини на здійснення вибору (В. Береза, О. Лосієвська), класифікація мотивів професійного вибору (К. Замфір, Є. Павлютенков, В. Ярошенко) тощо.

У сучасних дослідженнях проаналізовано мотивацію вибору майбутніми фахівцями різних професій, зокрема: вчителя (О. Ігнатова, Є. Колесник, О. Савицька), психолога (В. Астаточний, Ю. Калюжна, Л. Могильна), лікаря (С. Захаров, В. Лехан, О. Русакова), дизайнера (С. Шандрук, С. Демків), соціального педагога (Ю. Овод). Водночас малодослідженим залишається питання мотивів вибору професії вчителя здобувачами бакалаврського та магістерського рівнів.

Постановка завдання. Завданням роботи є узагальнення наукових досліджень з проблеми мотивації професійного вибору та експериментальне вивчення особливостей мотивів вибору професії студентами бакалаврського та магістерського рівнів, що навчаються на педагогічних спеціальностях.

Виклад основного матеріалу. Вибір професії є критичним моментом у розвитку особистості, що пов'язаний із вирішенням комплексу протиріч, основу яких складає суперечність між індивідуальними та соціальними потребами. За думкою Є. Головахи, вибір професії є першим послідовним життєвим вибором, який людина змушена робити на різних етапах свого життя.

Професійне самовизначення як провідна потреба особистості в юнацькому віці є цілісним, інтегративним процесом, в якому усвідомлюються, утверджуються та починають реалізуватися основні життєві цінності людини, конкретизуються аспекти її життєвого, особистісного соціального самовизначення [1].

Ставлення до професії, мотиви її вибору є надзвичайно важливими чинниками, що зумовлюють успішність професійного навчання. «Мотивація вибору професії є психологічною основою пошуку людиною свого покликання, фіксуючи в собі як її емоційні переваги у сфері праці, так і моральні установки, переконання, оцінку своїх професійних можливостей», відмічають Л. Сердюк, А. Курбатова [10, с. 246].

Здійснення професійного вибору відбувається під впливом багатьох факторів, серед яких: думка батьків, старших членів сім'ї; позиція друзів; позиція шкільних педагогів; особисті професійні плани; здібності; рівень домагань на суспільне визнання; інформованість про професію [7, с. 2–3].

Особливу увагу дослідники приділяють видам мотивів професійного вибору, хоча у психолого-педагогічній науці єдиної їх класифікації немає. Так, румунський соціолог К. Замфір виокремила структуру професійних мотивів, що складається з внутрішньої мотивації, зовнішньої позитивної та негативної. Причому під внутрішніми мотивами автор розуміє ті, що породжуються самою трудовою діяльністю: розуміння її суспільної значущості, задоволення від процесу та результату праці. Як зазначає автор, внутрішня мотивація ґрунтується на потребах самої людини, тому на її основі вона працює з задоволенням. Зовнішня мотивація містить ті мотиви, що знаходяться поза межами самого працівника та його праці, її домінування призводить до того, що праця стає лише засобом досягнення чогось, як ціна за придбання потрібних людині благ. До зовнішньої позитивної мотивації належать: матеріальне стимулювання, просування по службі, схвалення з боку оточуючих, тобто ті спонукання, заради яких людина готова докладати зусилля, блага яких вона прагне, а до зовнішньої негативної – страх покарання, критики, осудження, штрафи тощо.

Дослідник Є. Павлютенков виокремлює дев'ять видів мотивів вибору професії старшокласниками: соціальні – спрямованість на загальнолюдські цілі та потреби; моральні – прагнення до вдосконалення моральних якостей; естетичні – прагнення до естетики праці, її гармонії,

отримання задоволення від діяльності; пізнавальні – пізнання змісту конкретного виду трудової діяльності; творчі – прагнення бути оригінальним у роботі, до здійснення наукових відкриттів, отримання можливостей для творчої діяльності; пов'язані зі змістом праці – наявність чітких знань щодо процесу праці; матеріальні – орієнтація на отримання певних благ; престижні – прагнення досягти певного положення у суспільстві; утилітарні – прагнення до керівництва людьми, орієнтація на комфортні умови праці, навчання у ЗВО.

За В. Ярошенко, мотиви вибору професії поділяються на три групи: інтерес, обов'язок і самооцінка професійної придатності. У першій групі автор виокремлює два види інтересів: безпосередні, що виникають на основі привабливості змісту та процесів конкретної діяльності та опосередковані, що зумовлюються організаційними, соціальними та іншими характеристиками професії. На основі обов'язку виникають такі мотиви, як: відповідальність щодо виконання повсякденних професійних обов'язків; прагнення до майстерності у справі; новаторство праці та її організації; загальноальтруїстичні та загальногромадянські прагнення [3, с. 38].

За думкою Б. Барчі, «спонукальні причини, що змушують людину займатися певним видом праці можна поділити на три групи. Перша група – усвідомлення необхідності приносити користь суспільству, бажання надавати допомогу іншим людям, суспільна установка на необхідність трудової діяльності. Друга група – одержання певних матеріальних благ для себе та своєї родини. Третя група – задоволення потреби в самоактуалізації, самореалізації, оскільки людина за своєю природою є творцем, а не лише споживачем. Під час творчого процесу людина отримує задоволення від власної діяльності, відчуває сенс свого існування» [1, с. 64].

«Психологічний зміст професійного самовизначення полягає не просто у виборі конкретної професії, а в знаходженні особистісних основ цього вибору, що суб'єктивно переживається як пошук покликання, що відповідає потребі зрозуміти себе та відшукати сенс свого життя», зазначають Л. Сердюк та А. Курбатова [10, с. 251].

Отже, адекватна і сформована мотивація вибору професійної діяльності передбачає визначеність, стійкість професійних намірів, реалістичність щодо власних можливостей та життєвої ситуації, перевагу внутрішньої мотивації над зовнішньою, усвідомленість мотивів вибору професії, і суттєво впливає на успішність майбутньої

професійної підготовки та продуктивність реалізації себе у професії.

Мотивація вибору педагогічної професії стала предметом вивчення Т. Браніцької, О. Ігнатової, Н. Мирончук, О. Онищенко, О. Шклярчук та інших, в їх дослідженнях як провідні мотиви визначені наступні:

- прагнення нового і невідомого [2];
- вплив власного досвіду навчання в шкільні роки [5];

- «потреба у спілкуванні дітьми молодшого шкільного віку, стійкий інтерес до педагогічної роботи з ними, мотиви комунікативного характеру, творчий характер професії, можливість досягти в даній професії соціального визнання, суспільна цінність педагогічної діяльності» [8, с. 385];

- суспільна значущість професії, можливість стати цінним для суспільства, прагнення вдосконалення та реалізації своїх здібностей до педагогічної професії [11];

- прагнення впливати на навчання дітей, внутрішня цінність кваліфікації, соціальна значущість професії, робота з дітьми [12].

Сьогодні, коли здобуття вищої освіти відбувається на двох рівнях: бакалаврському та магістерському, професійне самовизначення бакалаврів, як відмічає Н. Журавська, може мати випадковий характер, що може істотно позначитися на їх подальшому житті через низьку продуктивність праці, недбалість у роботі, незадоволення, економічні витрати, пов'язані з необхідністю підвищувати кваліфікацію, переучуватися тощо [4]. У зв'язку з цим викликає інтерес вивчення мотивів професійного вибору у здобувачів педагогічних спеціальностей різних рівнів вищої освіти.

З метою вивчення мотивів вибору професії у здобувачів педагогічних спеціальностей був проведений констатувальний експеримент. До вибірки увійшли 50 студентів, з них 25 здобувачів бакалаврського рівня і 25 здобувачів магістерського рівня Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Для з'ясування провідних мотивів вибору професії здобувачів були використані такі методики: «Мотиви вибору професії» (Р. Овчарової), «Мотиви навчання у ЗВО» (Т. Ільїної).

Методика «Мотиви вибору професії» дозволяє визначити провідний тип мотивації відповідно до таких груп: внутрішні індивідуально значимі мотиви, внутрішні соціально значимі, зовнішні позитивні та зовнішні негативні. Опитувальник містить 20 тверджень, що характеризують

будь-яку професію, кожне з яких слід оцінити за п'ятибальною системою з погляду на те, якою мірою воно вплинуло на вибір професії.

Наступна методика «Мотиви навчання в ЗВО» (Т. Лійної) дозволяє встановити у здобувачів ступінь вираженості трьох видів мотивів, а саме: мотив придбання знань; мотив опанування професією; мотив отримання диплома, а також визначити адекватність зробленого вибору професії та задоволеність ним. Методика складається з 50 тверджень, з яких частина мають змістовний характер, а інші виступають як нейтральні до мети опитувальника і під час обробки не враховуються. Максимальна кількість балів за шкалами складає: мотив придбання знань – 12,6 бала; мотив опанування професією – 10 балів; мотив отримання диплома – 10 балів.

Узагальнення результатів констатувального експерименту за двома методиками представлений у таблицях 1 і 2.

Результати вивчення мотивів вибору професії за методикою Р. Овчарової показують, що в обох групах домінують внутрішні мотиви, що свідчить про привабливість педагогічної професії для студентів через її соціальну та особистісну значущість, прагнення отримати задоволення завдяки її творчому характеру, можливості спілкування та керування іншими людьми. Спостерігаються деякі відмінності між групами: у групі бакалаврів вищі показники за зовнішніми негативними мотивами, що вказує на зумовленість професійного вибору страхом осуду чи покарання, водночас ці розбіжності не є статично значущими.

Вивчення даних таблиці 2 показує, що у групі здобувачів бакалаврського рівня на першому місці знаходяться мотиви отримання знань, далі мотиви отримання диплома, і лише на третьому місці знаходяться мотиви здобуття професії, що вказує на другорядний характер власне професійних мотивів. У цій групі також спостерігається більший відсоток студентів, які мають вищі показники за третьою шкалою, що свідчить про неадекватність зробленого вибору і незадоволення ним. У групі магістрів встановлений вищий середній показник за мотивом здобуття професії, що свідчить про їх інтерес до сутності та змісту педагогічної діяльності, хоча статистичних відмінностей між групами немає.

Кореляційний аналіз отриманих даних за критерієм Пірсона показує, що в групі здобувачів бакалаврського рівня встановлений позитивний зв'язок між внутрішніми індивідуально значимими мотивами та мотивом отримання знань ($r = 0,439, p < 0,05$) та внутрішніми соціально значимими мотивами ($r = 0,807, p < 0,01$), що свідчить про здійснення ними вибору професії з урахуванням власних інтересів і розуміння її соціальної значущості, а також про зорієнтованість на здобуття знань. У групі здобувачів магістерського рівня встановлені достовірні позитивні кореляції між внутрішніми індивідуально значимими мотивами та мотивом здобуття професії ($r = 0,486, p < 0,05$) та внутрішніми соціально значимими ($r = 0,581, p < 0,01$), між мотивами здобуття професії та отриманням знань ($r = 0,570, p < 0,01$) та внутрішніми соціально значимими ($r = 0,457,$

Таблиця 1

Результати дослідження за мотивами вибору професії

Мотиви професійного вибору	Досліджувані		t критерій Стьюдента	p
	бакалаври (n=25), M ± SD	магістри (n=25), M ± SD		
внутрішні індивідуально значимі мотиви	19,00±2,86	18,52±3,44	0,58	> 0,05
внутрішні соціально значимі мотиви	16,28±4,46	16,96±4,13	0,57	> 0,05
зовнішні позитивні мотиви	15,40±3,81	15,52±3,34	0,90	> 0,05
зовнішні негативні мотиви	12,32±3,55	10,68±3,49	0,10	> 0,05

Таблиця 2

Результати дослідження за мотивами навчання у ЗВО

Мотиви професійного вибору	Досліджувані		t критерій Стьюдента	p
	бакалаври (n=25), M ± SD	магістри (n=25), M ± SD		
мотив отримання знань	8,85±2,86	8,69±3,00	0,84	p > 0,05
мотив здобуття професії	5,08±2,69	5,76±2,61	0,37	p > 0,05
мотив отримання диплома	5,22±2,98	5,08±2,69	0,86	p > 0,05

$p < 0,05$), внутрішніми соціально значимими та зовнішніми позитивними мотивами ($r = 0,405$, $p < 0,05$). Дані кореляційного аналізу свідчать про внутрішню цілісність мотивів у здобувачів магістерського рівня, їх зорієнтованість на здобуття професії, керування внутрішніми спонуканнями, їх усвідомленість.

Висновки. Проблема вивчення мотивів професійного вибору майбутніх педагогів не втрачає актуальності через її практичну значущість. Проведене дослідження показало, що серед мотивів професійного вибору у майбутніх педагогів

домінують внутрішні, що ґрунтуються на потребах самої людини, є джерелом розвитку особистості, стимулюють досягнення професійної майстерності, самовдосконалення. Дані кореляційного аналізу засвідчують відмінності у структурі мотивів: у здобувачів бакалаврського рівня здійснення вибору професії відбувається з урахуванням власних інтересів і розуміння її соціальної значущості, має зорієнтованість на здобуття знань; у здобувачів магістерського рівня спостерігається внутрішня цілісність мотивів, усвідомленість та більш виражена спрямованість на здобуття професії.

Список літератури:

1. Барчі Б. В. Вивчення мотивів вибору професії у психологічних дослідженнях. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 12. С. 60-72.
2. Браніцька Т. Р. Загальна характеристика фахівця соціономічної професії. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 25–28.
3. Васюк О. В., Виговська С. В. Мотивація у професійному виборі: теоретичний аспект. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Педагогіка, психологія, філософія*. 2015. Вип. 208(2). С. 32–40.
4. Журавська Н. С. Професійне самовизначення майбутніх магістрантів. *Діалог культур Україна–Греція: культурна політика XXI ст. в європейській ретроспективі*: зб. праць за мат. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21-23 вересня 2016 р.). Київ : Міленіум, 2016. С. 81–82.
5. Ігнатова О. Педагогічна ідентичність: мотивація вибору професії вчителя. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. №. 3. 31. С. 1006–1016. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-1006-1016](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-1006-1016)
6. Калюжна І.П., Міляєва В.Р. Творення професійної кар'єри особистості під час навчання: аналіз, досвід, перспективи / *Освітнє лідерство: від теорії до практики* : монографія / за наук. ред. В. Р. Міляєвої. Київ ; Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2021. С. 245–257.
7. Кучерук О. Я. Свідомий вибір професії як фактор успішної професійної кар'єри. *Наука і освіта*. 2011. № 7. С. 61–65.
8. Онищенко І. В. Формування професійної мотивації як складова фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 67. С. 382–386.
9. Пухлій В., Ткаченко В. Вибір професії і проблема зайнятості молоді [електронний ресурс]. URL : <http://www.personal.in.ua/article.php?id=599>
10. Сердюк Л. З., Курбатова А. О. Психологічні особливості мотивації професійного вибору учнів з хронічними захворюваннями. *Актуальні проблеми психології*. Т. 6: Психологія обдарованості. 2015. Вип. 11. С. 245–253.
11. Шклярчук О., Мирончук Н. Мотиви вибору педагогічної професії студентами університету. *Професійна підготовка фахівців у системі неперервної освіти* : зб. наук. пр. Житомир, 2015. С. 313–315.
12. Alvaríñas-Villaverde M., Domínguez-Alonso J., Pumares-Lavandeira L., Portela-Pino I. Initial motivations for choosing teaching as a career. *Frontiers in Psychology*. 2022. Т. 13. С. 842557. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.842557>.

Dorozhko I.I., Malykhina O.Y., Turishcheva L.V. STUDYING THE MOTIVES FOR CAREER CHOICES AMONG FUTURE TEACHERS

The article presents the results of an empirical study on the motives for choosing a profession by future teachers. The research methods used include a descriptive experiment, testing using the methods 'Motives for choosing a profession' (R. Ovcharova), 'Motives for studying at a higher education institution' (T. Ilina), and methods of statistical data processing. The sample included 50 students: 25 first-level (bachelor's) students and 25 second-level (master's) students from the H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. A summary of the data obtained using two methods showed that in the group of bachelor's degree applicants, the highest average values were for motives such as internal individually significant, external negative, acquisition of knowledge and obtaining a diploma; in master's degree applicants – internal socially

significant, external positive and motives for obtaining a profession. At the same time, these differences are not statistically significant. Pearson's correlation analysis of the results shows that in the group of bachelor's degree applicants, there is a positive correlation between internally individually significant motives and motives for acquiring knowledge ($r = 0,439, p < 0,05$) and internally socially significant motives ($r = 0,807, p < 0,01$), which indicates that they choose their profession based on their own interests and understanding of its social significance, as well as their focus on acquiring knowledge. In the group of master's degree applicants, reliable positive correlations were established between internally individually significant motives and the motive for obtaining a profession ($r = 0,486, p < 0,05$) and internally socially significant motives ($r = 0,581, p < 0,01$); between the motives for obtaining a profession and acquiring knowledge ($r = 0,570, p < 0,01$) and internally socially significant motives ($r = 0,457, p < 0,05$), as well as between internal socially significant and external positive motivations ($r = 0,405, p < 0,05$). This indicates internal consistency and awareness of the motives behind the career choices of applicants in this group, as well as their clear focus on obtaining a profession.

Keywords: *motives for career choice, internal and external motives, future teachers, bachelor's and master's degree candidates.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026